

Muhiddin Akyüz (1870-1940)

Asker, diplomat, milletvekili ve bestekâr olan Muhiddin Akyüz, 1870 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Mehmet Şevki Paşa, annesi Fatma Zehra Hanımdır.

30 Mayıs 1888'de Mekteb-i Harbiye'den mezun oldu. Mezuniyet sonrasında 26 Haziran'da aynı okulda "ordu teşkilat muallim muavinliğine" tayin edildi. 1891'de üsteğmen, 1893'te yüzbaşı rütbelere yükselen Muhiddin Akyüz 14 Mart 1896'da Sultan Abdülhamid'in fahri yaverliklerinden birine tayin edilerek kolağalığı rütbesine terfi etti. 26 Eylül 1898'de binbaşı rütbesine yükseltilerek aynı okulda bırakıldı.

Mekteb-i Harbiye'deki görevi esnasında Mustafa Kemal Atatürk'e üçüncü sınıfta "Coğrafya-yı Askeri" dersini vererek onun öğretmenleri arasında yer aldı. Muhiddin Paşa 17 Mart 1905'te Harp Okulunda görevine devam ederken "talebeye muzır telkinatta bulunmak" suçlamasıyla Taşkışla Divan-ı Harbi'nde muhakeme edilerek askerlikten uzaklaştırıldı ve müebbeten Fizan'a sürgün edildi. Fakat orada kendisinin Recep Paşa tarafından kaçırılmasından korkulduğu için daha İstanbul'da tutuklu bulunduğu sırada cezası Diyarbakır olarak değiştirildi. Diyarbakır'da 10 ay kadar kaldıktan sonra hakkında verilen bir jurnal üzerine Erzurum'a sürgün edildi. Burada da Meşrutiyet öncesi yaşanan olaylara adı karıştırılıp "müdahildâr ve hareketin müretteplerinden" görülerek Erzincan'a sürgün gönderildi. Mart 1908'de bu meseleden dolayı muhakeme edilmek üzere Erzurum'a getirilerek yargılandı ve Divan-ı Harp tarafından "müebbeten kalebentliğe" mahkûm edildi. Ancak bu tarihten 5- 6 ay sonra Meşrutiyetin ilan edilmesi üzerine İstanbul'a geldi. 10 Eylül 1908'de yapılan af dolayısıyla rütbelerini de geri aldı ve önce 1.Ordu açığına, sonra Harbiye Nezareti Piyade Dairesi 1. Şube Müdürlüğüne atandı. 22 Mart 1909'da 2. Ordu Müfettişliği Yaverliği'ne ve sonra Harbiye Nazırlığı Emir Subayı olarak görevlendirildi. 6 Eylül 1909'da getirildiği Beyoğlu Mutasarrıflığı gibi nazik bir vazifeyi Ağustos 1912'ye kadar gayet maharetle yürüttü. Muhiddin Akyüz, Beyoğlu Mutasarrıflığı yaptığı dönemde İttihat ve Terakki üyesi Fuat (Balkan) Bey'i bir spor kulübü kurmaya teşvik ve kulübün kurucuları arasında yer almayı kabul ederek Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübünün kuruluşuna katkı ve destek sağladı. 1912 yılının Mayıs ayında yaşanan Halaskâr Meselesi üzerine bu görevden alınarak 8 Ağustos 1912'de Harbiye Nezareti Muhâkemât Dairesi üyeliğine getirildi. Balkan Harbinin başlaması üzerine 7 Ekim 1912'de 2. Ordu 4. Tümen 11. Alay Komutanı olarak görevlendirildi. Cemal Paşa'nın hastalanması üzerine bir süre 4. Tümen Komutan Vekili olarak görev yaptı. Edirne yürüyüşüne katılanlar arasında bulundu.

31 Ağustos 1913'te rütbesi miralaylığa terfi edilerek Asir Tümeni Komutanı ve Mutasarrıflığı'na tayin edildi. Aralık 1916 tarihine kadar bu görevde bulunan Muhiddin Paşa, Dünya Savaşında bölgenin müdafaasına çalıştı. Hicaz İsyanı'nın çıkması üzerine her tarafla ulaşım ve bağlantısı kesilen Asir'i bütün zorluklara rağmen elde tutmayı başardı. Bu görevi esnasında 16 Aralık 1916'da rütbesi miralivalığa yükseltildi. Muhiddin Paşa büsbütün kuşatılmış bir durumda olan Asir'i bir avuç asker ve kendi kiyaseti sayesinde üç dört sene müdafaa etmeyi başardı. 6 Nisan 1918'de Hicaz Kolordusu Komutanı oldu. Mütareke sonrasında elde tutulan Asir, İstanbul'un mükerrer ısrarları üzerine İngilizlere teslim edildi ve kendisi de 8 Şubat 1919'da tutsak edilip Mısır'a nakledildi. Burada 6,5 ay esaret hayatı yaşadıkdan sonra 9 Eylül 1920'de ülkesine dönen Paşa dört ay izin aldı. İstanbul'da çok kalmayarak Ankara'ya geçti ve Milli Mücadele hareketine katıldı.

21 Eylül 1920'de kabul edilen bir kararname ile kurulan Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanlığı'na komutan olarak atanan Muhiddin Paşa, 12 Kasım 1920 tarihinde bölgedeki askeri birliklere gönderdiği yazıda, Kastamonu Vilayeti ile

müstakil Sinop, Çankırı, Bolu ve Zonguldak livalarının Kastamonu ve Bolu Havalisi mintikasında bulunduğunu bildirerek bu bölgelerde bulunan askeri birliklerin kendisine bağlı olduğunu, her türlü harekât ve asayişten kendisinin haberdar edilmesini ve birliklerin silah ve cephane ihtiyacının da komutanlıkça temin edileceğini bildirdi. Muhiddin Paşa'nın görev yaptığı 30 Eylül 1920-27 Ekim 1921 tarihleri arasında bölgede asayişin sağlanması için ordu birlikleri ve askerlik şubeleri yeniden düzenledi. Aldığı tedbirlerle müdafaa kabiliyetine haiz olmayan orduyu harbe kabiliyetli bir hale getirdi. Görev yaptığı havalide mükemmel bir asker alma teşkilatı meydana getirerek ananesinde mevcut bir sadakatle merkezden gelen her emre boyun eğmiş ve hilafet makamına ve saltanata bağlı kalmış bir halktan yepyeni bir ordu oluşturmak gibi mühim bir iş gerçekleştirdi. 1 Kasım 1921-7 Ekim 1922 tarihleri arasında Adana ve Havalisi Komutanı olarak görev yaptı. Adana'ya gelir gelmez derhâl, âdil ve mükemmel bir idare tesis ederek, Türklerle beraber ekalliyetlerin ve birçok yabancıların da sevgisine ve teveccühüne mazhar oldu. Bu görevde bulunduğu sırada, "Tahdid-i Hudut Komisyonu" başkan ve üyeleriyle görüşmekle görevlendirildi ve Fransız General Gouraud ile çeşitli meseleleri görüşmek için Beyrut'a gönderildi. Ankara hükûmetinin İran ile diplomatik ilişkilerini artırma isteği çerçevesinde 7 Kasım 1922 tarihinde Tahran'a Büyükelçi olarak atandı. İran hükûmeti tarafından büyük bir törenle karşılanan Paşa 7 Şubat 1923'te Tahran'da göreve başladı. İran'da kaldığı süre zarfında ülkenin durumunu, Türkiye'ye karşı tavırlarını ve görüşlerini belirten bir rapor hazırlamış ve Ankara'ya göndermiştir. Raporda İran halkı ve yönetimin Mustafa Kemal Paşa'ya karşı beslemiş olduğu hayranlıktan sık sık bahsedilmektedir.

Türkiye'de gerçekleşen Cumhuriyetin ilanı ve 1924'te hilafetin kaldırılması Mısır'da büyük tepki uyandırmış ve Türkiye-Mısır ilişkilerinin gergin havada geçmesinde etkili olmuştur. Bu süreçte Türkiye Mısır ilişkileri İsveç Sefareti üzerinden yürütülmüş ve Sefir Bild Kahire'de Türk menfaatlerini himayeye memur edilmişti. Bu gergin ortamda Muhiddin Paşa, 19 Temmuz 1925 tarihli bir kararname ile Büyükelçi unvanına sahip olmakla birlikte Kahire Orta Elçiliğini idareye memur edildi. Muhiddin Paşa, görevde bulunduğu sıralarda burada yapılan bir takım uluslararası toplantı ve kongrelerde Türkiye'yi temsil eden heyete başkanlık yapmış, Habeşistan İmparatoru Haile Salassie'nin taç giyme törenine Türkiye adına fevkalade murahhas ve Büyükelçi sıfatıyla katılmıştır. 24 Eylül 1928'de askerlikten emekliye ayrılan Muhiddin Paşa bir ay sonra Dışişleri Bakanlığı kadrosuna geçmiştir. Paşa, 1929'da Mustafa Kemal'in Mısır Kralı Fuad'ın tahta çıkışını ve doğum gününü kutlamamasıyla başlayan gerginliği yatıştırmak için Kral ile görüşmek istemiş, Kral'dan randevu almış ve İskenderiye'de bulunan saraya gitmiştir. Muhiddin Paşa'nın, Kral ile randevu saatinde görüştürülmeyip salonda bekletilmesi üzerine, "bekleme salonunun kapısını ilgililerin yüzüne çarparak" Kahire'ye geri dönmesi iki ülke arasında bir kriz yaratmış ve Mısır hükûmeti Paşa'nın bu hareketini Türk hükûmetine şikâyet etmiştir. Tırmanan gerginlik ancak Muhiddin Paşa'nın Mısır Dışişlerinden özür dilemesiyle kapanabilmiştir. 1931 seçimlerinde Kars Milletvekili olarak TBMM'ye giren Muhiddin Paşa bu görevini V. ve VI. dönemlerde de sürdürmüştür. Muhiddin Paşa TBMM tarafından İstiklal Madalyası ile taltif edilmiş komutanlardandır. Kars milletvekili olarak görev yaptığı Ankara'da 10.11.1940 tarihinde vefat etmiş ve Ankara Hava Şehitliği'nde defnedilmiştir.

Muhiddin Akyüz aynı zamanda bestekârdır. Tespit edilebildiği kadarıyla Kürdili Hicazkâr ve Rast makamında besteleri vardır.

Sadık ERDAŞ

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),

i.DUİT, 67/15.

DH. ŞFR, 93/96.

HR. İM, 59/30.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),

30.18.1.1/1.12.12.

30.18.1.1/15.14.13.

30.18.1.1/5.16.20.

30.18.1.1/6.34.19.

30.18.1.1/14.44.1.

BCA, TRT. MD. d., Yer No:297-5.

BCA, TRT. MD. d., Yer No:172-138.

TBMM Arşivi, Milletvekilleri Tercüme-i Halleri, Dönem Aralığı 1-11, Sicil No. Aralığı 801-900, Arşiv No: 9, Sicil No. 804, Tercüme-i Hali.

Gazete ve Dergiler

Resimli Anadolu Hediyesi, Cilt 1,Sayı:4,30 Kasım 1920.

Kitap ve Makaleler

Genel Kurmay Başkanlığı, **Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri**, Genel Kurmay Başkanlığı, 2. Baskı, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1989.

KARAKOYUNLU Yılmaz, **Parlamentar Bestekârlar**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1999.

Matbuat Müdüriyeti Umumisi, **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**,s.115.

SAFA Peyami, **Güzide Serdarlarımızdan Muhiddin Paşa, Orduda ve Anadolu'daki Hayatı, Resmi Tercüme-i Hali ve Şahsiyeti**, Orhaniye Matbaası, İstanbul Tarihsiz.

ŞİMŞİR Bilal N., "Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzylında Türk Diplomatik Temsilcilikleri ve Temsilcileri (1920-1950)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 64-65-66, Cilt: XXII, (Mart-Temmuz-Kasım 200).

TBMM Albümü, 1920-2010, 1.Cilt, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010.

TOKER Hülya-Nurcan Aslan, **Birinci Dünya Savaşına Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, Cilt 2, Genelkurmay Askeri Tarih ve Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara 2009, s. 268.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/muhiddin-akyuz-1870-1940/?pdf=3460> adresinden

erişilmiştir